

УДК 631 (477) : 371. 38 / 796.01

Басюк М.М., Трегуб К.М. ст. викладачі

Пономарьова М.С. к.е.н., доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

***Стан і оцінка фізичної культури й фізично-оздоровчої діяльності
України***

Постановка проблеми. На сьогодні стан здоров'я людини викликає почуття небезпеки, бо, як відомо, - здорова, міцна людина – майбутнє країни та цілої нації будь-якого суспільства. Життя кожного працівника залежить від психофізіологічного стану здоров'я організму. Буденність життя і такі його сфери, як виробнича, економічна, соціальна та інші – справляють особливий вплив на рівень здоров'я. У вищих і середніх навчальних закладах України фізична культура й виховання – це навчальна дисципліна, яка має як практичний (на основі виконання фізичних вправ), так і теоретичний бік (написання студентами рефератів на теми спорту, туризму, фізичного виховання й реабілітації). Фізична культура й виховання – це сукупність різних заходів, які спрямовані на досягнення людиною фізичного вдосконалювання, оздоровлення. У зв'язку з екологічною й демографічною ситуацією стан здоров'я населення в Україні катастрофічно погіршується.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Однією з першорядних проблем нашого буття є проблема здоров'я нації. Виняткову роль у її розв'язанні відіграє фізична культура й фізичне виховання, яке водночас є важливим засобом формування не лише особистості, а й продуктивного працівника. Процес відродження української національної школи сприяє зміні ставлення до фізичної культури та фізичного виховання, що слід віднести до пріоритетних завдань діяльності фізично-оздоровчих закладів та розвитку освіти.

Формування мети статті. Фізична культура й виховання є важливим засобом підвищення соціальної й трудової активності людей, задоволення їхніх моральних, естетичних і творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків між народами і зміцнення миру. Саме тому нашу увагу привернуло питання стану й оцінки діяльності фізично-оздоровчих закладів та фізичної культури й виховання України.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» визначає загальні правові, соціальні, економічні й організаційні основи фізичної культури і спорту в Україні, участь державних органів, посадових осіб, а також підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності у зміцненні здоров'я громадян, досягненні високого рівня працездатності й довголіття засобами фізичної культури і спорту [1].

Здоров'я не є само по собі, воно не дається на все життя, не є постійним і незмінним. Воно потребує турботи протягом усього життя людини.

Важливе значення у цій сфері діяльності мають загальнолюдські гуманістичні цінності, що полягають, зокрема, у впливі не тільки на здоров'я і фізичну досконалість, а й передусім на духовний світ, культуру людини, її світосприйняття, емоції, моральні принципи, естетичні смаки.

Виконання фізичних вправ – це і спілкування з іншими людьми, природою, і виховання комунікабельності й колективізму, і активний відпочинок, розваги. Уміння контролювати роботу тіла є шляхом до розумового, духовного і морального вдосконалення. Установлення міцної взаємодії між психічною сферою і фізичними можливостями організму дає відчуття гармонії, високу працездатність, активне довголіття.

Відповідно до статті I Закону України "Про фізичну культуру і спорт", фізична культура — це «складова частина загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості».

На думку В.К. Тихонова, С.В. Тихонової, у вищих навчальних закладах фізична культура є навчальною дисципліною і найважливішим компонентом формування цілісного розвитку особистості студента [2].

Сама мета гармонійного (всебічного) розвитку особистості є продуктом історії розвитку людства, умови для реалізації якої формуються лише на певному етапі історичного розвитку. Всебічний розвиток потрібен людині для того, щоб мати змогу брати участь у діяльності за всіма напрямками – професійним, громадським, спортивним, художнім та ін. Це можливо за умови різноманітності змісту, форм і способів діяльності людини та їхнього оптимального поєднання у процесі її культурного розвитку [3]. Цікаві дані Міністерства молоді та спорту України наведені в табл. 1 [4].

Таблиця 1

Видатки зведеного бюджету України на фізичну культуру і спорт

Показник	Роки						2013 р. до 2000 р, +,-
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	
Усього видатків зведеного бюджету України, млн. грн.	48148,6	141698,8	377842,8	416853,6	492454,7	505843,8	457695,2
Фізична культура і спорт	253,3	886,1	4290,5	3012,3	3933,1	3869,4	3616,1
У % до загальної суми видатків	0,5	0,6	1,1	0,7	0,8	0,8	0,3
У % до ВВП	0,2	0,2	0,4	0,2	0,3	0,3	0,1

Як бачимо частка видатків на фізичну культуру і спорт щороку зростала, збільшившись за 13-річний період на 3616,1 млн грн, що становило лише 0,3 %, витрати на заклади культури і мистецтва зросли на 0,4 %, а на засоби масової інформації зменшилися на 0,3 %. Діяльність закладів фізичної культури і спорту в Україні розглянемо за даними табл. 2. Так, кількість осіб, для яких головна справа – у 2013 р. становила 1,3 млн осіб з 2000 по 2013 рр. вона збільшилася на 26,2 % [4]. Повнота й інтенсивність різноманітних життєвих проявів людини безпосередньо залежить від рівня здоров'я, його "якісних" характеристик, які значною мірою визначають спосіб і стиль життя людини: рівень соціальної, економічної і трудової активності, ступінь міграційної

рухливості людей, їхнє прилучення до сучасних досягнень культури, науки, мистецтва, техніки і технології, характер і способи проведення дозвілля і відпочинку.

Водночас тут виявляється і зворотна залежність: стиль життя людини, ступінь і характер його активності в побуті, особливо в трудовій діяльності, багато в чому визначають стан його здоров'я. Така взаємозалежність відкриває великі можливості для профілактики та зміцнення здоров'я. Здоров'я впливає на якість трудових ресурсів, на продуктивність суспільної праці і тим самим – на динаміку економічного розвитку суспільства. Рівень здоров'я і фізичного розвитку – одна з найважливіших умов якості робочої сили. Залежно від їхніх показників оцінюють можливість участі людини в певних сферах трудової діяльності. Тому вже на етапі вибору спеціальності і виду професійного навчання ставлять і вирішують проблему психофізіологічної відповідності особистості конкретним видам професійної діяльності, яка виникає об'єктивно. У 2013 р. кількість людей, що пов'язані з усіма видами фізкультурно-оздоровчої роботи, становила 5,1 млн осіб, що на 1 млн, або на 24,4 %, більше, ніж у 2000 р. Їхня кількість у вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації за досліджуваний період зменшилася на 82 %, проте на підприємствах, в установах, організаціях у режимі робочого дня та у вільний від роботи час зросла на 2,8 %, проте в організаціях за місцем проживання громадян наявне значне зростання – в 3,7 раза. У 2000 – 2013 рр. на 30 % зменшилася кількість дитячо-підліткових фізкультурно-спортивних клубів за місцем проживання і кількість осіб, що тренуються в дитячо-підліткових фізкультурно-спортивних клубах за місцем проживання, що спричинене погіршенням стану здоров'я. Так, кількість учнів і студентів, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи, у тому числі у загальноосвітніх навчальних закладах, зросла на 16,5 % та зменшилася у вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації на 7,2 % і у вищих навчальних закладах I і II рівнів акредитації на 4,5 %.

Таблиця 2

Діяльність закладів фізичної культури і спорту України

	Роки						2013 р. у % до 2000 р
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	
Кількість осіб, що відвідують спортивні заклади, усього	1014911	1265956	1218362	1276917	1271593	1280611	126,18
з них							
у дитячо-юнацьких спортивних школах, спеціалізованих дитячо-юнацьких школах олімпійського резерву та школах							
вищої спортивної майстерності	633980	723727	619758	609701	606254	611601	96,47
жінок	247222	322902	290267	292153	300035	304093	123,00
Кількість осіб, що здійснюють усі видами фізкультурно- оздоровчої роботи, усього	4105054	5030943	4918331	4951946	4876904	5100067	124,24
У тому числі							
у вищих навчальних закладах I і II рівнів акредитації	2 156214	210021	208012	221023	212437	226051	10,48
у вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації	2 174581	299993	399517	380841	348777	396646	18,24
на підприємствах, в установах, організаціях у режимі робочого дня та у вільний від роботи час	1390181	1760229	1400258	1349066	1387921	1428940	102,79
в організаціях за місцем проживання громадян	233551	390547	834899	852084	827808	862589	369,34
із загальної кількості жінки	1250958	1598754	1723415	1774358	1695794	1677398	134,09
Кількість дитячо-підліткових фізкультурно-спортивних клубів за місцем проживання, одиниць	1251	1585	1036	924	891	878	70,18
Кількість осіб, що тренуються в дитячо-підліткових фізкультурно-спортивних клубах за місцем проживання	143306	185971	122335	95063	94978	96556	67,38
Кількість учнів і студентів, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи, усього	454863	377924	515765	569426	571827	523210	115,03
У тому числі							
у загальноосвітніх навчальних закладах	310347	227849	335755	391327	395274	361507	116,48
у вищих навчальних закладах I і II рівнів акредитації	48615	44430	46168	47217	45781	46423	95,49
у вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації	65091	79761	78010	69096	68951	60400	92,79

На початку ХХІ ст. на базі традиційних видів спорту почали інтенсивно розвиватися такі нові види рухової активності, як: аеробіка, шейпінг, степ-аеробіка, слайд-аеробіка тощо. На основі інтеграції різних видів вправ виникають нові їхні види: сполучення аеробіки і плавання – аквааеробіка, велосипеда і гімнастики – велокинетика, акробатики і вправ зі скакалкою – роуп-скіпінг тощо [5, С. 24].

Фізична культура та спорт мають важливе значення в суспільному житті економічно розвинутих країн світу. У США провідними видами спорту є баскетбол, американський футбол, хокей, легка атлетика, бейсбол. У 1946 р. в Сполучених Штатах була створена Національна баскетбольна асоціація, що об'єднує кращі команди країни: «Бостон Селтікс», «Лос-Анджелес Лейкерс», «Чикаго Буллс», «Х'юстон Рокетс» та ін. Американські спортсмени – М. Алі (бокс), М. Джордан, Л. Бьорд (баскетбол), М. Спітц (плавання), Е. Хайден (ковзанярський спорт), Р. Фішер (шахи), К. Льюїс (легка атлетика), Л. Армстронг (велосипедний спорт) – зробили великий внесок у розвиток світового спорту. Найпопулярніші види спорту у Франції – футбол, легка атлетика, велосипедний спорт, гірські лижі, фехтування. Іменами Ж. К. Кіллі (гірські лижі), М. Платіні та З. Зідана (футбол), Л. Флессель (фехтування) пишається кожна французька родина. А 1988 р. став тріумфом французьких футболістів, які вперше здобули звання чемпіонів світу, а у 2000 р. стали чемпіонами Європи. Набувають популярності й інші види спорту (баскетбол, волейбол, гандбол). Значний внесок у розвиток фізкультури та спорту в роки існування Радянського Союзу зробили тренери і спортсмени України. Імена Л. Латиніної, П. Астахової, Б. Шахліна (спортивна гімнастика) знає весь спортивний світ. Українці О. Блохін та І. Беланов вибороли звання кращих футболістів Європи. На початку ХХ ст. спостерігалася тенденція зростання кількості осіб, які здійснюють оздоровчу діяльність. У 2002 – 2004 рр. вона поширилась на 19 з 20-ти найпопулярніших видів спорту. При цьому високі темпи залучення населення до спортивно-оздоровчої діяльності (від 10 до 30 %) були притаманні восьми видам спорту (футбол – 26,9 %, бокс – 22,6 %,

плавання – 21,1 %, рукопашний бій – 19,9 %, баскетбол – 19,4 %, аеробіка спортивна – 18,3 %, бодібілдинг – 13,9 %, важка атлетика – 14,1 %).

Таблиця 3

Кількість спортивних споруд на кінець 2013 р.

Показники	Всього	У тому числі	
		у міській місцевості	у сільській місцевості
Стадіони з трибунами на 1500 місць і більше	1102	839	263
Легкоатлетичні ядра, що не входять до складу стадіонів	270	185	85
Площинні спортивні споруди, усього	65 827	31 359	34 468
У тому числі			
майданчики з тренажерним обладнанням	11 655	6 004	5 651
тенісні корти	1 372	1 285	87
футбольні поля	11 658	2 747	8 911
інші майданчики	41 142	21 323	19 819
із загальної кількості із синтетичним покриттям	1 667	1 378	289
Приміщення для фізкультурно-оздоровчих занять, усього	16394	11 884	4 510
У тому числі з тренажерним обладнанням	5 791	4 802	989
Спортивні зали площею не менше 162 кв.м	17 161	9 652	7 509
Плавальні басейни, усього	552	508	44
У тому числі	52	52	-
50-метрові			
25-метрові	434	400	34
інші	66	56	10
Із загальної кількості криті, усього	467	433	34
У тому числі			
50-метрові	24	24	-
25-метрові	398	370	28
інші	45	39	6
Стрілецькі тири криті і напіввідкриті на дистанцію не менше 25 м	5 083	2 984	2 099
Стрілецькі стенди (круглий, траншейний)	13	12	1
Біатлонні стрільбища	6	5	1
Велотреки, усього	4	4	-
У тому числі криті	1	1	-
відкриті	3	3	-
Кінноспортивні бази	61	45	16
Споруди зі штучним льодом	67	66	1
У тому числі площею 30 x 61 м	35	34	1
криті	60	60	-
Веслувально-спортивні бази	85	78	7
Веслувальні канали	2	2	-
Водноспортивні бази	41	41	-
Трампліни лижні, усього	24	18	6
У тому числі			
для фристайла	5	2	3
Лижні бази на 100 пар лиж і більше (одиниць)	62	54	8

А ще шести видам спорту (футзал, спортивний туризм, стрільба кульова, волейбол, теніс настільний, спортивні танці) притаманні дуже високі показники (від 30 до 98,2 %) залучення населення до спортивних занять спортом [4]. За роки незалежності України видатних спортивних успіхів досягли олімпійські чемпіони В. Кличко (бокс), О. Баюл (фігурне катання), Л. Подкопаєва (спортивна гімнастика), К. Серебрянська (художня гімнастика). Відома на весь світ Герой України спортсменка з плавання Я. Клочкова. За даними табл. 3, можемо проаналізувати кількість і наявність спортивних споруд в Україні.

Таблиця 4

Фізкультурно-оздоровча робота на кінець 2013 р. [4]

(осіб)

	Кількість осіб, що здійснюють усі види фізкультурно-оздоровчої роботи		З них особи 6 - 18 років	
	всього	в сільській місцевості	всього	у міській місцевості
Всього	5 100 067	1 178 783	2 309 392	601 285
у тому числі				
у дошкільних навчальних закладах	547 437	92 447	16 046	2 111
у загальноосвітніх навчальних закладах	1 520 353	500 800	1 520 353	500 800
у професійно - технічних навчальних закладах	118 051	9 074	93 696	7 317
у вищих навчальних закладах	622 697	7 434	256 368	4 984
на підприємствах, в установах, організаціях в режимі робочого дня та у вільний від роботи час	1 428 940	342 554	119 636	40 399
в організаціях за місцем проживання громадян	862 589	226 474	303 293	45 674
із загальної кількості інваліди, що здійснюють реабілітаційно-оздоровчою роботою	44 043	4 122	-	-

* У 2013 р. у країні діяло 878 дитячо-підліткових фізкультурно-спортивних клубів за місцем проживання, які відвідувало 97 тис. осіб, у тому числі в сільській місцевості відповідно 39 та 4,6 тис. осіб.

Так, на кінець 2013 р. нарахували 16394 приміщення для фізкультурно-оздоровчих занять, у міській місцевості їхня частка становила 72,5 % і в сільській місцевості – 27,5 %. Для сільської місцевості характерний такий вид площиних спортивних споруд, як футбольні поля, частка яких становила 76,1 %. У міській місцевості значна частка належить тенісним кортам 93,7 %. На

сьогодні фізкультурно-оздоровчу робота в державі займає лише 11 % (табл. 4,5).

Таблиця 5

Кількість осіб, що здійснюють усі види фізкультурно-оздоровчої роботи за регіонами на кінець 2013 р.

Регіон, область	Всього	У тому числі	
		міських поселеннях	у сільській місцевості
Україна	5 100 067	3 921 284	1 178 783
АР Крим	197 233	158 751	38 482
Вінницька	223 836	137 464	86 372
Волинська	111 804	66 627	45 177
Дніпропетровська	531 299	466 940	64 359
Донецька	535 124	469 411	65 713
Житомирська	100 099	68 107	31 992
Закарпатська	118 327	65 183	53 144
Запорізька	170 962	145 092	25 870
Івано-Франківська	121 501	69 586	51 915
Київська	150 123	100 662	49 461
Кіровоградська	61 005	30 918	30 087
Луганська	162 899	148 658	14 241
Львівська	288 385	210 803	77 582
Миколаївська	118 624	79 582	39 042
Одеська	513 007	382 626	130 381
Полтавська	149 620	98 559	51 061
Рівненська	93 303	56 710	36 593
Сумська	145 978	109 712	36 266
Тернопільська	66 181	35 665	30 516
Харківська	282 688	244 601	38 087
Херсонська	123 364	80 074	43 290
Хмельницька	119 075	75 138	43 937
Черкаська	104 457	76 477	27 980
Чернівецька	118 772	65 441	53 331
Чернігівська	59 922	46 856	13 066

За кількістю осіб, що здійснюють усі види фізкультурно-оздоровчої роботи Харківська область уходить до п'ятірки регіонів, поступаючись Донецькій, Дніпропетровській, Одеській, Львівській, аутсайдерами стали Чернігівська, Тернопільська, Кіровоградська області. Слід констатувати, що фізична культура й виховання надзвичайно тісно пов'язані, що ставить завдання стосовно їхнього господарсько-правового аналізу. Додатково питання наукового забезпечення цієї сфери суспільних відносин актуалізує факт активного розвитку так званого професійного спорту, включаючи його міжнародний аспект, на прикладі чемпіонату «Євро-2012».

Висновки. Спорт як комплексне соціальне явище і як достатньо складний вид людської діяльності та суспільних відносин має бути об'єктом досліджень різних наук, у тому числі господарського права, зокрема, зважаючи на те, що на цьому етапі суспільного розвитку питання підтримання фізично здорового суспільства є особливо актуальним.

Бібліографічний список: 1. Про фізичну культуру і спорт: закон України від 18.06.99 № 770. 2. Тихонов В.К. Фізична культура як компонент цілісного розвитку особистості студента / В.К. Тихонов, С.В. Тихонова / IX МНПК Гуманізм та освіта-2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Tihonov.php> 3. Ставлення дорослого населення до фізкультури і спорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kazedu.kz/referat/154896> 4. Заклади культури, мистецтва, фізичної культури та спорту України 2013 р.: стат. бюл. / Держ. служба статистики України.2014. – К.: - 94 с. 5. Худолій О.М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання: навч. посібник О.М. Худолій. – 2-е вид., випр. – Х.: ОВС, 2008. – 406 с.

Басюк М.М., Трегуб К.М., Пономарьова М.С. Стан і оцінка фізичної культури та фізично-оздоровчої діяльності України. На сьогодні стан здоров'я людини викликає почуття небезпеки, бо, як відомо, - здорова, міцна людина – майбутнє країни та цілої нації будь-якого суспільства. У зв'язку з екологічною й демографічною ситуацією стан здоров'я населення в Україні

катастрофічно погіршується. Однією з першорядних проблем нашого буття є проблема здоров'я нації. Процес відродження української національної школи сприяє зміні ставлення до фізичної культури та фізичного виховання, що слід віднести до пріоритетних завдань діяльності фізично-оздоровчих закладів та розвитку освіти.

Ключові слова: фізична культура, спорт, здорове суспільство, фізично – оздоровча діяльність, рівень здоров'я і фізичний розвиток.

Basyuk M.M., Tregub K.M., Ponomar'ova M.S. Condition and evaluation of physical training and physical and recreational activities Ukraine. Today, human health is the sense of danger, because, as you know - a healthy, strong man - the future of the country and the whole nation of any society. Due to environmental and demographic situation of public health in Ukraine catastrophically deteriorating. The process of revival of the Ukrainian national school helps to change attitudes towards physical education and physical education, which should include the priority tasks of physical and health institutions and educational development.

Key words: physical culture, sports, healthy society physically - recreational activities, the level of health and physical development.

Басюк Н.Н., Трегуб К.М., Пономарёва М.С. Состояние и оценка физической культуры и физически-оздоровительной деятельности Украины. На сегодняшний день состояние здоровья человека вызывает чувство опасности, потому что, как известно, - здоровый, крепкий человек - будущее страны и целой нации любого общества. В связи с экологической и демографической ситуацией состояние здоровья населения в Украине катастрофически ухудшается. Процесс возрождения украинской национальной школы способствует изменению отношения к физической культуре и физического воспитания, следует отнести к приоритетным задачам деятельности физически сооружений и развития образования.

Ключевые слова: физическая культура, спорт, здоровое общество, физически - оздоровительная деятельность, уровень здоровья и физическое развитие.